

ВІДГУК

**опонента, доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національного університету «Чернігівська політехніка»
Дубини Максима Вікторовича
на дисертаційну роботу Сидорчука Анатолія Андрійовича
на тему: «Забезпечення фінансової стійкості домогосподарств:
теорія, методологія та практика»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Аналіз результатів дисертаційної роботи Сидорчука Анатолія Андрійовича дає змогу сформулювати наступні висновки щодо її актуальності, обґрунтованості наукової новизни положень, висновків та практичних рекомендацій, загальної оцінки дослідження, основні положення якого подані до захисту.

Актуальність теми дослідження

Домогосподарства сьогодні відіграють одну з ключових ролей у функціонуванні фінансової системи країни і розвитку національної економіки. Ці суб'єкти господарювання мають здатність формувати власні заощадження, здійснювати інвестицій, використовувати інші фінансові інструменти для збереження власних коштів. Проте, як засвідчує досвід розвинутих країн, у сукупності, разом домогосподарства мають здатність формувати значні за розмірами обсяги тимчасово вільних фінансових ресурсів, які, через систему фінансового посередництва, мають здатність трансформуватися у кредитні та інвестиційні кошти.

Значну роль домогосподарства також відіграють у функціонуванні фінансових установ, використовуючи їхні послуги і таким чином забезпечуючи для них можливість отримувати значні доходи від власної діяльності. Ці суб'єкти господарювання є невід'ємною частиною національної економіки і відіграють

ключову роль у процесах розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Проте, щоб домогосподарства могли виконувати власну важливу роль у процесі трансформації фінансових ресурсів у кредитні та інвестиційні кошти, вони повинні мати здатність здійснювати власні збереження, бути впевненими в тому, що їхні кошти збережуть реальну вартість і не будуть їм потрібні у короткостроковій перспективі. Національна економіка потребує насамперед довгострокових інвестицій, позикових ресурсів, а це можливо забезпечити лише через підтримку макроекономічної стабільності в країні, зростання довіри до функціонування фінансових установ. Можна констатувати, що забезпечення фінансової стійкості домогосподарств є надважливим завданням для органів державної влади, вирішення якого дозволить залучити цих суб'єктів до фінансової системи країни у ролі внутрішніх інвесторів.

Таким чином забезпечення фінансової стійкості домогосподарств є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку країни і вимагає розробки і впровадження відповідних механізмів, моделей та підходів щодо підвищення фінансової спроможності цим економічних суб'єктів, забезпечення стабільного їх функціонування. Це актуалізує проведення нових наукових досліджень у даній сфері.

Попри наявність численних публікацій з проблематики розвитку сфери фінансів домогосподарств, у фінансовій науці дотепер недостатньо комплексних досліджень фінансової стійкості з обґрунтуванням теоретико-методологічних засад і особливостей застосування фінансових інструментів для її забезпечення. Зазначене обумовило актуальність теми дисертаційного дослідження Анатолія Сидорчука, її наукову значущість й прикладну спрямованість на розв'язання вагомий наукової проблеми – розроблення теоретико-методологічних положень, науково-методичних підходів й обґрунтування практичних засад щодо забезпечення фінансової стійкості домогосподарств.

Актуальність теми дисертації підтверджується її зв'язком з планами науково-дослідних робіт кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського

національного університету за темою «Формування та реалізація фінансової політики сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0116U002629), «Фінансова система у забезпеченні стійкого економічного зростання України» (номер державної реєстрації 0121U109150) та Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» (номер державної реєстрації 0118U000784).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи А. А. Сидорчука дає можливість відзначити достатню обґрунтованість її наукових положень, висновків та рекомендацій. Визначена мета дослідження, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та розробці практичних рекомендацій забезпечення фінансової стійкості домогосподарств, ідентифікуючи ризики та враховуючи вплив ендогенних та екзогенних чинників на їх життєдіяльність, зумовила логіку та структуру дисертації, а поставлені завдання – сприяли конкретизації предмета та об'єкта дослідження. Це дало змогу автору виконати дослідження на високому науковому рівні та отримати перевірені результати, важливі висновки й пропозиції, які мають як теоретичне, так і практичне значення.

Аналіз змісту дисертаційної роботи А. А. Сидорчука дає підстави стверджувати, що сформульовані в ній висновки та положення є науково обґрунтованими, про що свідчить кваліфіковане застосування широкого спектра загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Аргументація положень новизни підтверджує глибоке розуміння автором досліджуваної проблеми, уміння працювати з науковою літературою, нормативно-правовими документами, які регламентують фінансові відносини домогосподарств, статистичними та інформаційно-аналітичними матеріалами. Висновки повною мірою відображають результати проведеного дослідження, сутність та новизну

розроблених і представлених на захист наукових положень й практичних рекомендацій.

Дисертаційна робота містить п'ять розділів, має відповідну структуру. Логіка та виклад основних положень дає змогу простежити хід наукових думок автора, супроводжується схемами, рисунками, таблицями, посиланнями на використані джерела літератури. Зміст дисертаційної роботи відповідає назві теми, поставленій меті та свідчить про завершеність дослідження. Висновки наукової роботи відображають результати проведеного дослідження, сутність та новизну розроблених і представлених на захист наукових положень і практичних рекомендацій.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх загальнонаціональне значення

Серед найбільш суттєвих наукових результатів, що розкривають особистий внесок автора у дослідження визначеної проблеми та характеризують наукову новизну роботи, варто виокремити наступні:

- – розробка методологічного інструментарію наукового пізнання процесу забезпечення фінансової стійкості домогосподарств за допомогою діалектичного, когнітивного й інституціонального методологічних підходів, доцільність застосування яких, на нашу думку, у роботі добре обґрунтована, і це дозволило поглибити теоретичні положення щодо умов формування фінансової спроможності домогосподарств (с. 127-133, 141);

- обґрунтування складових дуального забезпечення фінансової стійкості домогосподарств, що дало змогу авторові визначити проблеми у забезпеченні такої стійкості і у подальшому розробити шляхи їхнього вирішення (с. 377-378; с. 398-401);

- науково-методичний підхід до оцінювання фінансової стійкості домогосподарств, який полягає у використанні таких показників: достатності доходів, поточного фінансового забезпечення витрат, здійснення заощаджень, реалізації інвестиційного потенціалу домогосподарств; це дало змогу автору емпірично оцінити фінансову стійкість домогосподарств як на

мікроекономічному, так і на макроекономічному рівнях, визначити фактори її забезпечення у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі (розділ 3);

– теоретичне обґрунтування сутності фінансового ризику, виокремлення видів таких ризиків, які можуть виникати у процесі господарської діяльності домогосподарств, опису потенційних наслідків їх впливу, що дало можливість автору провести моделювання фінансової поведінки домогосподарств в різних умовах зовнішнього й внутрішнього середовища (с. 390-393);

– теоретико-організаційні засади дослідження трансформації стану фінансової стійкості домогосподарств, що дало можливість визначити основні напрямки покращення такого стану: інституціональний, інструментальний, освітньо-інформаційний (підпункт 5.3);

– концептуальні положення щодо доведення взаємозв'язку між моделлю фінансової поведінки домогосподарств та рівнем забезпечення їхньої фінансової стійкості, що реалізовано через виокремлення окремих видів такої поведінки, етапів її формування в різних умовах зовнішнього середовища (с. 398);

Практична цінність результатів дисертаційної роботи полягає у тому, що теоретико-методологічні положення, методичні підходи, висновки та практичні рекомендації, викладені у роботі, створюють системно обґрунтовану основу для забезпечення фінансової стійкості домогосподарств. Вагоме прикладне значення проведеного дослідження підтверджується використанням рекомендацій здобувача у діяльності Української асоціації інвестиційного бізнесу (довідка № 107 від 15.08.2023 р.), Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (довідка від 20.10.2023 р.), Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» (довідка №75 від 30.10.2023 р.), Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (№ 03-30 від 06.12.2023 р.), Головного управління Пенсійного фонду України в Тернопільській області (№ 672/12-16 від 02.04.2024 р.), Управління соціальної політики Тернопільської міської ради (довідка № 266/13-8 від 04.10.2023 р.), а також у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-32/663 від 13.03.2024 р.).

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, зарахованих за темою докторської дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок про те, що здобувач досягнув поставленої мети та у процесі дослідження були вирішені поставлені завдання. Обґрунтовані та викладені у роботі наукові положення є логічними, базуються на усесторонньому та об'єктивному аналізі досліджуваних явищ, процесів та систем, що здійснювалося через використання відповідного методологічного інструментарію. Це у підсумку дало можливість автору чітко обґрунтувати висновки дослідження та визначити рекомендації для підвищення фінансової стійкості домогосподарств.

Наукові результати дисертаційної роботи опубліковані у 43 наукових працях, зокрема: 1 одноосібна монографія, 1 розділ у колективній монографії, 2 статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базі даних Scopus, 1 стаття у науковому періодичному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science, 14 статей у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 20 наукових публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації. Загальний обсяг публікацій, який належить авторові, становить 39,57 д. а.

Публікації автора достатньою мірою відображають зміст дисертації та відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України до опублікування результатів дослідження за здобуття наукового ступеня доктора наук. Кількість, обсяг і якість друкованих праць дають авторові право публічного захисту дисертації.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації

Дисертація та публікації автора свідчать про дотримання ним принципів академічної доброчесності. У тексті роботи є відповідні посилання на джерела використаної літератури, статистичної та інформаційно-аналітичної інформації

з дотриманням встановлених норм законодавства про авторське право. У докторській дисертації не виявлено академічного плагіату, випадків фабрикації та фальсифікацій.

Зауваження та/або дискусійні питання щодо положень докторської дисертації

Попри відповідний рівень теоретико-методологічного обґрунтування та переконливість методичних і аналітичних положень дисертації А. А. Сидорчука, в роботі є положення, що мають дискусійний характер та потребують додаткового уточнення й аргументації.

1. Поділяючи позицію здобувача щодо визначення складових дуального забезпечення фінансової стійкості домогосподарств (с. 87-90), вважаємо, що вона характеризується певним рівнем необґрунтованості. На нашу думку, у цьому напрямку доцільно було б приділити увагу також впливу неформальних інституцій (психологічним особливостям фінансової поведінки, моральним нормам, фінансовій етиці та культурі тощо), які здійснюють значний вплив на фінансову діяльність домогосподарств і забезпечення їхньої фінансової стійкості.

2. При розкритті методики оцінювання фінансової стійкості домогосподарств (с. 164) здобувач виокремлює третім етапом визначення ендогенних та екзогенних чинників, які впливають на її забезпечення. В цілому, погоджуючись із такою позицією автора, яка знайшла своє подальше розкриття у підпунктах 4.2 та 4.3 дисертації, доцільно було б більш детально обґрунтувати, чи вичерпним є перелік цих чинників, а також які саме з них здійснюють найбільший вплив на забезпечення фінансової стійкості домогосподарств.

3. На с. 206-213 автор звертає увагу на роль зовнішніх фінансових ресурсів (соціальних трансфертів, запозичених коштів) у забезпеченні фінансової стійкості домогосподарств. Водночас, попри негативну, на думку здобувача, оцінку впливу зростання питомої ваги зазначених ресурсів на процес забезпечення фінансової стійкості домогосподарств (с. 208), ним не враховано

наявність об'єктивної необхідності надання фінансової підтримки окремим категоріям громадян у рамках реалізації державної соціальної політики.

4. Поділяючи позицію автора щодо важливості використання інвестиційного потенціалу домогосподарств (с. 277), створення умов для залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів цих суб'єктів господарювання, вважаємо, що в роботі доцільно було б більше уваги приділити питанню раціональності розподілу таких ресурсів на споживання, заощадження, інвестиції. Також доречним було б описати вплив цих напрямків використання коштів домогосподарств на процес забезпечення їхньої фінансової стійкості у довгостроковому періоді.

5. При дослідженні макроекономічних умов, які сприяють забезпеченню фінансової стійкості домогосподарств, автором сформульовані пропозиції щодо покращення таких умов. Однак такі пропозиції є загальними і в цілому загальновідомими. Автору доцільно було б визначити суб'єктів, які повинні бути залучені до створення умов підвищення фінансової спроможності та незалежності домогосподарств (с. 356, 360, 362-364).

6. На с. 379 автором описується місце та роль фінансових інструментів у формуванні сукупного капіталу домогосподарств. При цьому автору доречно було б більш детально конкретизувати підхід, за яким було обрано різні інструменти для окремих видів такого капіталу (поточний, резервний, інвестиційний). Вважаємо, що здобувачу доцільно було б доповнити проведене дослідження розрахунковими показниками.

7. У роботі на с. 405 автор розглядає структурно-логічну схему трансформації фінансової стійкості домогосподарств у розвиток фінансової системи. Водночас конкретизації потребують методологічні підходи до створення відповідного інституційного середовища для зміни рівня такої стійкості та підвищення її позитивного впливу на розвиток зазначеної системи.

Проте, зазначені зауваження не знижують наукове та практичне значення дисертаційної роботи, не впливають на її загальний позитивний висновок.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Сидорчука Анатолія Андрійовича є самостійним, логічно побудованим, завершеним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему пов'язану із розробкою теоретико-методологічних положень, науково-методичних підходів й прикладних засад забезпечення фінансової стійкості домогосподарств. Положення винесені на захист містять наукову новизну. Тема і зміст проведеного дослідження відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

За актуальністю, змістом, повнотою вирішення поставлених завдань, науковою новизною отриманих результатів і фаховим спрямуванням дисертаційна робота «Забезпечення фінансової стійкості домогосподарств: теорія, методологія та практика» відповідає вимогам передбачених пунктами 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів № 1197 від 17.11.2021 р., а її автор, Сидорчук Анатолій Андрійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Національного університету
«Чернігівська політехніка»

Максим ДУБИНА

Підпис засвідчую:

Вчений секретар
Національного університету
«Чернігівська політехніка»
кандидат економічних наук, доцент



Олександр СИДОРЕНКО